

Aleksandra Łuczak

Część II - Zajęcia językowe

Lekcja języka specjalistycznego z dorosłymi słuchaczami

1. Wprowadzenie

W rzeczywistości kształtowanej przez wszechobecną globalizację, wspólne rynki, marzenia o szybkim wspięciu się po szczeblach kariery znajomość języków obcych, a w szczególności języka angielskiego, współczesnej *lingua franca*, stała się podstawową umiejętnością i narzędziem menedżerów, ich być albo nie być, w świecie biznesu.

Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Kadrami przeprowadziło w tym roku wspólnie z firmą doradcą Accenture badanie „Ranking uczelni oczami pracodawców” wśród prawie 350 dyrektorów personalnych z dużych polskich przedsiębiorstw. Dyrektorzy odpowiadali na dwa pytania: absolwenta jakiego rodzaju uczelni najchętniej by zatrudnili oraz jakich umiejętności najbardziej brakuje studentom i absolwentom.

Z badania wynika, że bez znajomości języka obcego trudno dziś zrobić karierę. Wśród najbardziej pożądanых cech pracowników pracodawcy najczęściej wymieniają bowiem znajomość języków obcych, zdolności komunikacyjne i umiejętność pracy w grupie. Wiedza merytoryczna wyniesiona ze studiów znalazła się na 4 miejscu, a oceny uzyskane podczas studiów dopiero na 12 pozycji.

Znajomość języków obcych przekłada się również na wysokość zarobków. Portal internetowy www.wynagrodzenia.pl przeprowadził internetowe badanie wynagrodzeń, z którego wynika, że im pracownik zna więcej języków obcych, tym wyższe uzyskuje wynagrodzenie. Znajomość jednego języka obcego pozwala na uzyskanie zarobków o 1/3 wyższych. Tu również najbardziej popularny jest język angielski – język światowego biznesu - który umożliwia uczestniczenie w zagranicznych szkoleniach, konferencjach oraz czytanie fachowej prasy i literatury.

W przypadku języka angielskiego ważny jest również stopień jego opanowania, który znacząco może wpływać na wysokość wynagrodzenia, a w przypadku menedżerów najwyższego stopnia może powodować wzrost pensji nawet o 86%.

Język angielski jest najczęściej wymaganym przez pracodawców i często jest warunkiem przyjęcia kandydata do pracy. Pracodawcy oceniają, że obecnie poziom znajomości języka angielskiego wśród absolwentów jest dużo lepszy niż w latach 90, ale wciąż firmy muszą organizować dla swoich pracowników kursy językowe, gdyż znajomość języka angielskiego nie jest wystarczająca do sprawnego uczestniczenia w szkoleniach i wypełniania obowiązków służbowych.

Z rozpoczęciem roku akademickiego 2007/2008 w życie weszły, zatwierdzone przez Radę Szkolnictwa Wyższego, standardy kształcenia opisujące sylwetkę absolwenta, który powinien *znać język obcy na poziomie biegłości B2 Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego rady Europy oraz umieć posługiwać się językiem specjalistycznym z zakresu kierunku studiów.* (www.rsw.edu.pl). Jednakże, oprócz standardów kształcenia, na uczelniach wyższych nie wprowadza się niestety zmian, które umożliwiałyby bardziej efektywne kształcenie językowe. W praktyce ogranicza się liczbę godzin dydaktycznych, zwiększa liczebność grup lektoratowych (nawet do 30 osób na studiach dziennych i powyżej na studiach zaocznych), a 86% abiturientów zdających zewnętrzną maturę otrzymuje świadectwo na poziomie podstawowym i na takim rozpoczyna naukę na uczelni wyższej. Osiągnięcie więc poziomu B2 przez wszystkich absolwentów wydaje się mało realne.

W badaniu przeprowadzonym przez autorkę wśród studentów wyższych uczelni kończących lektoratowy kurs języka angielskiego większość ankietowanych planowała kontynuowanie nauki po zakończeniu kursu na uczelni. Taką potrzebę motywowali głównie perspektywą znalezienia lepszej pracy lub dalszej nauki zagranicą. Niestety wśród podawanych powodów padały też krytyczne uwagi na temat nieefektywności nauczania języka angielskiego w czasie lektoratów.

Nie dziwi więc fakt, że język angielski wiezie prym na kursach języków obcych w szkołach językowych i firmach. Taka tendencja będzie się najprawdopodobniej utrzymywała przez najbliższe lata. Opracowanie i przeprowadzenie efektywnych i motywujących zajęć językowych specjalistycznego języka angielskiego jest i będzie priorytetem dla wielu lektorów i osób odpowiedzialnych za organizację kursów języków obcych.

2. Kursy języka specjalistycznego a kursy języka ogólnego

Tym, co odróżnia nauczanie języka angielskiego dla celów specjalistycznych (ESP) od innych rodzajów języka angielskiego, jest dążenie do zaspokojenia potrzeb poszczególnych słuchaczy. W praktyce oznacza to, że jednym z ważniejszych zadań, jakie stawia się przed

nauczycielami języka angielskiego, jest przygotowanie odpowiednich kursów ESP dla różnych grup słuchaczy, czego nie wymaga się od nauczycieli prowadzących kursy języka ogólnego, realizujących program w oparciu o wybrany podręcznik.

Językoznawcy wielokrotnie podejmowali próby sformułowania definicji ESP. Wnioski Hutchinsona i Watersa (1987:18) pokazują wiele cech wspólnych ESP innymi formami języka angielskiego i zalecają podobny dobór metod nauczania, gdyż nie istnieją odrębne metody nauczania ESP. Natomiast, zdaniem autorów, nauczanie ESP nie może ograniczać się tylko do nauczania specjalistycznego słownictwa i gramatyki, musi również koncentrować się na przygotowaniu uczniów do komunikowania się w języku obcym.

Próbie zdefiniowania ESP podjął również Strevens (1988:1-2). Jego zdaniem program nauczania ESP różni się od programu nauczania języka ogólnego i należy zaprojektować go tak, aby przede wszystkim zaspokajał on określone potrzeby uczniów, był powiązany tematycznie z poszczególnymi dyscyplinami, specjalnościami zawodowymi i czynnościami, skupiał się na zagadnieniach językowych odpowiadających tym czynnościom pod względem składni, słownictwa, rejestru, semantyki itd. Dlatego też pewnych sytuacjach, zgodnie z oczekiwaniami słuchaczy kursu ESP bądź instytucji finansującej kurs, może on zostać ograniczony do rozwijania konkretnej sprawności językowej (np. czytania) i realizowany według z góry określonej metodologii.

Podobne wnioski sformułowali w 1997 roku na konferencji na temat ESP w Japonii, Dudley-Evans i St. John (1998:4-5). Ponadto ich zdaniem program nauczania ESP może w specyficznych sytuacjach wykorzystywać metody nauczania inne niż wykorzystywane w nauczaniu języka ogólnego. Co istotne, autorzy podkreślają dojrzałość uczestników kursów ESP, gdyż zazwyczaj kursy ESP będą opracowywane dla uczniów dorosłych, studentów wyższych uczelni, albo osób już pracujących. Może jednak zdarzyć się, że grupą docelową będą uczniowie szkoły średniej i z reguły będzie przygotowany na średnim lub wyższym poziomie zaawansowania.

W szerszej definicji Hutchinson i Waters (1987:19) określają ESP jako podejście do nauczania języka obcego, w którym wszystkie decyzje dotyczące doboru treści i metod opierają się na analizie powodów, dla których uczący się podejmują decyzję uczestniczenia w kursie ESP. Natomiast Anthony (1997) zauważa, że nie jest jasne, gdzie kończą się kursy ESP, a gdzie zaczynają kursy języka ogólnego. Coraz więcej nauczycieli i osób odpowiedzialnych za opracowanie programów nauczania podczas przygotowywania

kursów języka ogólnego ESL wykorzystuje analizę potrzeb, element typowy dla procesu opracowywania kursu ESP.

3. Etapy przygotowania kursu języka specjalistycznego

W procesie opracowywania kursu języka angielskiego dla celów specjalistycznych można wyodrębnić trzy najważniejsze komponenty:

- **Analiza potrzeb**, której celem jest określenie dlaczego słuchacze biorą udział w kursie języka angielskiego, kto (oprócz słuchaczy) jest zaangażowany w proces opracowywania kursu (np. sponsorzy, instytucje nadzorujące, itp.), gdzie kurs będzie się odbywał i jakie to miejsce stwarza możliwości i ograniczenia, kiedy kurs będzie się odbywał, jak długo będzie trwał, jak często będą miały miejsce zajęcia. Kolejnym zadaniem tego etapu jest określenie cech konkretnej sytuacji docelowej, czyli sytuacji, w której słuchacze będą używali języka angielskiego po zakończeniu kursu.
- **Opracowanie programu nauczania**, będącego odpowiedzią na pytanie, jakie są potrzeby słuchaczy pod względem językowym, jaki poziom zaawansowania powinni oni osiągnąć po zakończeniu kursu, jakie tematy i inne aspekty języka należy uwzględnić w programie nauczania, czyli przygotowanie szczegółowego planu pracy w czasie kursu.
- Proces przygotowania kursu ESP wiąże się również z **wyborem odpowiedniej metody nauczania**, za pomocą której nauczyciel wdroży opracowany program nauczania w życie.

Analiza potrzeb jest niezbędnym elementem procesu opracowania kursu języka specjalistycznego dla osób dorosłych. Osoby dorosłe podejmując decyzję o uczestniczeniu w kursie ESP mają świadomość celu, jaki zamierzają osiągnąć w trakcie trwania kursu i ta świadomość wyróżnia ich spośród innych uczących się języka angielskiego, a zwłaszcza od słuchaczy kursów General English, których potrzeby często nie są sprecyzowane.

W przypadku osób dorosłych uczestniczących w kursach ESP ich celem jest często przystąpienie do międzynarodowego egzaminu certyfikatowego z języka specjalistycznego typu BEC, TOLES, LCCI, bądź egzaminu branżowego np. egzaminu z języka angielskiego w systemie standardów kwalifikacyjnych w bankowości polskiej, co w efekcie może wiązać się z awansem w hierarchii firmy bądź wzrostem wynagrodzenia.

Osoby dorosłe uczące się języka angielskiego często mają również świadomość własnych braków w znajomości tego języka i ich kolejnym celem może być ich uzupełnienie. Braki często mogą dotyczyć wybranych aspektów gramatyki, czy najczęściej, sprawności mówienia na tematy nie koniecznie specjalistyczne.

W przypadku kursów języka specjalistycznego dla osób dorosłych czas spędzony na zajęciach często jest jedynym kontaktem słuchaczy z językiem angielskim. Warto zatem przed rozpoczęciem kursu zidentyfikować czego słuchacze chcieliby się nauczyć w czasie kursu, jakie mają życzenia i oczekiwania. Cel nadrzędny, jakim jest zdanie egzaminu certyfikatowego lub branżowego, często jest narzucany przez pracodawcę. Sami zaś słuchacze mogą mieć również inne oczekiwania, które mogą zostać uwzględnione w programie kursu, np.: nawiązywanie kontaktów towarzyskich i prowadzenie rozmów towarzyskich, chęć sprawnego posługiwania się językiem angielskim w podróży, czy też rozwijanie umiejętności czytania fachowych tekstów z wybranej dziedziny. Warto w takiej sytuacji rozpoznać te życzenia i włączyć je do programu kursu.

Kolejnym zadaniem lektora na etapie poprzedzającym rozpoczęcie właściwego kursu języka specjalistycznego jest rozpoznanie kompetencji oraz mocnych i słabych stron uczestników kursu. Bardzo istotne jest ustalenie jak duże doświadczenie zawodowe posiadają uczestnicy kursu. Nie można bowiem w taki sam sposób i przy wykorzystaniu takich samych materiałów dydaktycznych prowadzić zajęć dla słuchaczy, którzy nie posiadają doświadczenia zawodowego i bogatej wiedzy merytorycznej, czyli np. dla studentów wyższych uczelni, jak i dla osób z doświadczeniem i wiedzą popartą wieloletnią praktyką zawodową.

Tego rodzaju informacje na temat uczestników kursu języka specjalistycznego powinny wpłynąć na wybór odpowiedniego podręcznika. Niektóre z podręczników przeznaczonych do nauki Business English są adresowane do osób niedoświadczonych i oprócz nauki języka obcego przekazują również podstawową (akademicką) wiedzę na temat poszczególnych zagadnień. Mając do czynienia z niedoświadczonymi słuchaczami, warto zwrócić uwagę przy doborze podręcznika czy nie jest on przeznaczony dla osób już pracujących i posiadających praktykę zawodową. Taki podręcznik może oczekiwać od słuchaczy zaangażowania np. w dyskusje na tematy z życia zawodowego, w oparciu o własne doświadczenia, których młodzi ludzie jeszcze nie posiadają. W takiej sytuacji lepiej jest zaproponować słuchaczom podręcznik o charakterze akademickim, który ucząc języka obcego, będzie również przekazywał wiedzę merytoryczną.

Ważnym elementem jest też rozpoznanie procesów poznawczych, jakimi kierują się słuchacze, oraz ich preferencji i stylów w procesie uczenia się.

Wszystkie powyżej wymienione informacje powinny zostać zebrane w momencie rozpoczęcia kursu lub nawet wcześniej na etapie analizy potrzeb. Istnieje kilka rodzajów analizy potrzeb, z których najbardziej znane są dwa następujące:

- **Analiza sytuacji docelowej**, której celem jest określenie docelowych potrzeb językowych każdej grupy słuchaczy poprzez analizę powodów uczenia się języka obcego, sposobów, w jaki język będzie używany, rodzajów i poziomu używanego języka, przekazywanych treści, określenia rozmówcy i odbiorcy informacji, cech fizycznych sytuacji docelowej oraz czasu i częstotliwości używania języka obcego.
- **Analiza sytuacji obecnej**, która pozwoli na określenie mocnych i słabych stron słuchaczy, możliwości finansowych i technicznych instytucji organizującej kurs języka obcego, poglądów instytucji organizującej kurs oraz słuchaczy na nauczanie języka obcego.

Analiza potrzeb może być przeprowadzona na wiele różnych sposobów. Przede wszystkim osoby, które będą przeprowadzały analizę mogą być ludźmi z wewnątrz instytucji organizującej kurs ESP, bądź w praktyce najczęściej będzie to sam lektor prowadzący kurs. Jak już wspomniano wcześniej, analiza potrzeb może badać różne źródła w celu uzyskania jak najbardziej rzetelnych informacji. Mogą to być potencjalni uczniowie, nauczyciele lub inni pracownicy instytucji prowadzącej kurs ESP, ludzie zawodowo związani ze specjalizacją będącą przedmiotem kursu ESP, osoby reprezentujące instytucje finansujące naukę słuchaczom (np. ich pracodawcy) lub byli słuchacze kursów tego rodzaju.

Informacje na temat potrzeb mogą być gromadzone przy pomocy różnorodnych narzędzi, spośród których w praktyce najczęściej stosowanymi są: kwestionariusze, wywiady, obserwacje, zbieranie danych (np. autentyczne dokumenty, korespondencja, przykładowe testy egzaminacyjne, artykuły branżowe itp.), studia przypadku i testy, a zwłaszcza testy wstępne. Pozwalają one rozpoznać nie tylko poziom zaawansowania znajomości języka obcego, ale również określić jakie trudności i jakie potrzeby w odniesieniu do nauki języka obcego posiadają słuchacze.

Ponieważ analiza potrzeb jest złożonym, dynamicznym procesem, wskazane jest równoczesne wykorzystanie kilku z wymienionych narzędzi. Ich wybór będzie uzależniony od ilości czasu, którym dysponujemy, i dostępnych metod. Ponadto należy pamiętać, że analiza potrzeb jest

procesem. Wnioski wypływające z analizy należy stale weryfikować, a wyniki uzyskane przed rozpoczęciem kursu ESP, w trakcie jego trwania oraz po jego zakończeniu analizować i uwzględniać na bieżąco w procesie opracowywania kolejnych etapów kursu lub jednostek lekcyjnych. Dlatego też warto w trakcie kursu rozmawiać ze słuchaczami o ich, być może zmieniających się lub z czasem lepiej uświadomionych potrzebach, o ich upodobaniach względem wykonywanych zadań lub czytanych tekstów. Można tego typu informacje gromadzić przy wykorzystaniu krótkich ankiet przeprowadzanych na końcu zajęć z kilkoma pytaniami typu „prawda/fałsz”: lubię pracować w parach, lubię odgrywać scenki, uczenie się gramatyki jest proste, dzisiaj byłem aktywny. Tego typu mini-ankiety pozwolą na uzyskanie szybkiej informacji zwrotnej na temat przeprowadzonych zajęć i ich mocnych lub słabych stron, a także upodobań słuchaczy.

Najważniejszym celem w procesie opracowywania kursu języka specjalistycznego powinno być umożliwienie słuchaczom rozwinięcia umiejętności posługiwania się językiem obcym na wymaganym przez nich, ale jednocześnie realistycznym, poziomie. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe jeśli w trakcie procesu opracowywania kursu dane dotyczące potrzeb uczących się zostaną odpowiednio zinterpretowane i na ich podstawie zostaną uwzględnione w programie nauczania odpowiadające tym potrzebom ćwiczenia i zadania. Kursy ESP rzadko mogą być przeprowadzane w oparciu o jeden podręcznik, zwłaszcza w przypadku słuchaczy o bardzo specjalistycznych dziedzinach zawodowych. W związku z tym konieczne jest opracowanie nie tylko szczegółowego planu kursu, ale również selekcja, dostosowanie lub czasami wręcz opracowanie materiałów dydaktycznych, które będą odpowiadały założeniom programu nauczania i zaspokajały potrzeby uczących się.

W trakcie analizy potrzeb zbierane są informacje, na podstawie których zostanie opracowany program nauczania, będący *planem pracy w czasie trwania kursu wraz z określeniem celów, treści, źródeł i kryteriów oceny uczniów* (J. Yalden, 1988:29). Celem opracowywania programu nauczania jest dokładne określenie tego, co będzie objęte kursem języka obcego. Jordan pisze, że ***opracowanie programu nauczania obejmuje zbadanie wyników analizy potrzeb i określenie celu zamierzonego kursu. Następnie wybór, ocenę i ustalenie kolejności zagadnień językowych, które zostaną przerobione w czasie kursu, a na końcu podział wybranych materiałów i treści na lekcje lub inne jednostki, które są łatwe do zrealizowania*** (Jordan, 1997:56).

Ponadto konieczne trzeba określić metody nauczania, zgodnie z którymi materiały te będą wykorzystywane w trakcie trwania kursu, oraz obiektywne kryteria oceny uczniów, za

pomocą których ich postępy w nauce będą mierzone. Bardzo istotne jest, aby w czasie kursu znalazł się czas na regularne powtarzanie materiału, testowanie wiedzy i sprawdzanie postępów w nauce i znajomości języka.

Proces opracowywania planu kursu wymaga uwzględnienia wielu danych, często wzajemnie się wykluczających. Przykładem takiej trudnej sytuacji może być, interpretacja wyników analizy potrzeb, która wykazuje, że to, czego uczniowie **chcieliby** się uczyć, wyklucza się z tym czego, **powinni** się uczyć według opinii sponsorów lub instytucji organizującej kurs. Ponadto często należy uwzględnić inne istniejące ograniczenia i zmiennych, do których mogą należeć: doświadczenie i umiejętności lektorów, liczebność grup językowych, poziom znajomości języka obcego, problemy ze sprzętem, brak dostępu do ksero, ograniczenia w ilości wykonywanych kopii, brak sprzętu audio, wideo, brak dostępu do internetu, długość kursu, liczba spotkań tygodniowo, pora dnia, o której kurs się odbywa (np. bardzo wcześnie rano lub późno wieczorem), motywacja słuchaczy, ich nastawienie, wcześniejsze doświadczenia w nauce języka obcego. Należy również pamiętać, że osoby dorosłe przytłoczone obowiązkami zawodowymi i domowymi zazwyczaj nie mają czasu na naukę języka obcego poza zajęciami języka. Najprawdopodobniej nie będą oni mieli czasu na odrabianie czasochłonnej pracy domowej lub wykonywanie samodzielnie dodatkowych zadań i ćwiczeń. Czas spędzony na zajęciach będzie dla nich prawdopodobnie ich **jedynym** kontaktem z językiem obcym i dlatego należy ten czas możliwie najefektywniej i najciekawiej zagospodarować.

Wiele danych i elementów, które należy uwzględnić w procesie opracowywania kursu języka specjalistycznego może się wzajemnie wykluczać. Dlatego warto w praktyce opierać się na założeniach kursów organizowanych wcześniej z zastosowaniem poprawek wynikających z przeprowadzonych w danym momencie analiz.

Celem organizatorów kursu powinno być zaspokojenie indywidualnych potrzeb każdej grupy, dlatego proces opracowywania kursu nauczania często jest procesem ‘negocjowania’. Wymagana on od organizatorów dużej elastyczności i umiejętności osiągania kompromisu. Na każdym etapie tego procesu należy jednak pamiętać przede wszystkim o uczniu i jego potrzebach.

4. Wybór materiałów dydaktycznych

Kolejnym etapem po przeprowadzeniu analizy potrzeb jest właściwy dobór materiałów dydaktycznych.

Istnieją trzy możliwości przygotowania i doboru materiałów dydaktycznych przez nauczycieli prowadzących kursy ESP:

- 1) selekcja spośród materiałów istniejących, dostępnych na rynku;
- 2) modyfikacja dostępnych materiałów pod kątem konkretnych potrzeb grupy;
- 3) opracowanie materiałów autorskich przez nauczyciela. (Hutchinson i Waters 1987:96)

Należy pamiętać, że specyfika kursów ESP polega na tym, że mają być one dostosowane do konkretnych, indywidualnych potrzeb ich uczestników („szyte na miarę”). Rzadko zdarza się, aby jeden podręcznik mógł zaspokoić te potrzeby. Z reguły podręcznik wymaga wzbogacenia materiałami dodatkowymi, przygotowanymi osobiście przez nauczyciela lub wyselekcjonowanymi przez niego odpowiednio spośród materiałów dostępnych na rynku.

Problem pojawia się szczególnie w przypadku kursów języka specjalistycznego przygotowywanych dla grup zawodowych reprezentujących bardzo specjalistyczne branże, dla których nie ma podręczników dostępnych na rynku, gdyż wydawnictwa niechętnie wprowadzają na rynek podręczniki dla wąskiej grupy odbiorców. Wtedy lektor i organizacja prowadząca kurs języka specjalistycznego stają przed wyzwaniem opracowania własnych materiałów dydaktycznych.

Wielu autorów publikacji na temat nauczania ESP (Hutchinson i Waters, 1987; Robinson, 1991) zgodnie twierdzi, że wymaganie od nauczycieli tworzenia materiałów autorskich jest nadużyciem i opiera się na błędnym przekonaniu, że jeżeli ktoś potrafi uczyć, to potrafi również pisać materiały do nauki.

Robinson (1991:58) przytacza wnioski z analizy porównawczej podręczników ogólnodostępnych i materiałów autorskich, przeprowadzonej przez A. Pilbeama (1987). Analiza ta wykazała, iż rzeczywiście zaletą materiałów autorskich jest ich bardziej specjalistyczny charakter oraz elastyczność, która pozwala na odpowiedni dobór materiałów w zależności od długości kursu, co jest szczególnie ważne w przypadku krótkich kursów.

Z drugiej jednak strony, tworzenie własnych materiałów jest bardzo czasochłonne i kosztowne. Według Pilbeama stosunek godzin pisania do godzin nauczania waha się od 10:1 do 5:1.

Często jednak organizacje prowadzące kursy języków specjalistycznych decydują się na tworzenie własnych materiałów dydaktycznych, co oprócz motywów edukacyjnych ma podnosić reputację tej instytucji lub wzbogacać dorobek autora materiałów.

W ciągu ostatnich kilku lat sytuacja na rynku podręczników do nauczania języków specjalistycznych znacznie się poprawiła. Pojawiły się nowe pozycje, które zdecydowanie ułatwiają pracę lektorom uczącym języka angielskiego dla celów prawniczych (*ELP – English for Legal Purposes*), co jeszcze 2-3 lata temu było ogromnym wyzwaniem. Obecnie dostępnych jest kilka dobrych pozycji, które umożliwiają pracę na kursach języka prawniczego nawet na bardzo niskich poziomach zaawansowania. Podręcznik *Lawyer's English Language Coursebook* wydawnictwa Global Legal English pozwala na prowadzenie zajęć języka specjalistycznego już od poziomu A2 i przygotowanie słuchaczy do egzaminu TOLES (Test of Legal English Skills) na poziomie Foundation (A2/B1) oraz wypracowanie własnych strategii dla każdego słuchacza, gdyż wszystkie ćwiczenia w podręczniku zostały przygotowane w formacie egzaminu TOLES.

Wydawnictwo Cambridge University Press oferuje z kolei podręcznik *International Legal English* dla słuchaczy na poziomie znajomości języka angielskiego co najmniej B2 i wyżej, który dobrze sprawdza się na kursach dla osób dorosłych, zajmujących się prawem zawodowo. Wkrótce wydawnictwo planuje publikację drugiej części tego podręcznika na niższym poziomie zaawansowania, co z pewnością spełni oczekiwania wielu słuchaczy i lektorów, gdyż podręcznik *International Legal English* rozwija wszystkie cztery sprawności językowe i pozwala na prowadzenie urozmaiconych zajęć bez konieczności nadmiernego uzupełniania ich materiałami dodatkowymi.

Wydawnictwo Cambridge University Press bardzo rozwinęło również serię *Professional English in Use* oferując podręczniki nie tylko do prawa, ale również do informatyki, medycyny, finansów, rozwijania sprawności akademickich.

Bardzo pomocne w pracy lektorów uczących języka prawniczego są też publikacje wydawnictwa C.H. Beck, wśród których można znaleźć tłumaczenia ustaw, wzory pism, słowniki oraz podręczniki, które mogą stanowić bogaty zbiór materiałów dodatkowych na zajęcia.

Zajęcia z osobami dorosłymi warto urozmaicać dyskusjami na aktualne tematy pojawiające się w mediach. Mogą one stanowić uzupełnienie tematów omawianych na zajęciach lub być formą rozgrzewki na początku zajęć. W tym celu można wykorzystać artykuły z internetu, które z łatwością mogą być przechowywane na twardym dysku i poddawane modyfikacji. Istnieje wiele prostych sposobów na przerobienie oryginalnego tekstu, np. poprzez usunięcie niektórych wyrazów i podanie ich w dowolnej kolejności pod tekstem, usunięcie czasowników, znaków przestankowych, czy wielkich liter. Niektóre wyrazy/związki

wyrazowe w tekście można pogrubić i poprosić słuchaczy o odgadnięcie ich znaczenia z kontekstu, dopasowanie do definicji podanych pod tekstem lub wyszukanie ich znaczenia w słowniku. Warto do tekstu przygotować ćwiczenia sprawdzające rozumienie tekstu (np. pytania, zdania „prawda/fałsz”, kilka streszczeń do wyboru), ćwiczenia utrwalające słownictwo (dopasowywanie synonimów, przeciwieństw, definicji, tworzenie związków wyrazowych, rodzin wyrazów) i wykorzystujące nowe słowa w zdaniach z lukami. Słuchacze mogą zostać poproszeni tylko o szybkie przeczytanie tekstu w celu wynalezienia konkretnych informacji, uzupełnienie tabeli, diagramu, kwestionariusza, odgadnięcie treści po zobaczeniu tylko fragmentu tekstu (np. tytułu, pierwszego akapitu, samego środka wyświetlonego na folii zakrytej kartką papieru z małym otworem na środku pokazującym tylko fragment tekstu oryginalnego).

Edytor tekstu stwarza możliwości skopiowania tekstu z internetu i umieszczenia powyższych ćwiczeń pod tekstem nadając im bardziej profesjonalny wygląd niż artykułom kserowanym z gazet i ćwiczeniom drukowanym na oddzielnych kartkach. Nauczyciel w ten sposób może stworzyć bogatą bazę własnych materiałów do wykorzystania na różnych zajęciach. Należy jednak pamiętać, że sprzęt elektroniczny, nawet ten najnowocześniejszy bywa zawodny i regularnie należy tworzyć kopie bezpieczeństwa, by nie stracić efektów swojej ciężkiej pracy w kilka minut.

Korzystając z internetu lektorzy urozmaicą pracę z podręcznikiem poprzez dodanie autentyczności tematom pojawiającym się w książce, skupienie się na najbardziej aktualnych, często jeszcze „gorących” informacjach, indywidualizację treści poprzez dobór tekstów pasujących do gustów i upodobań słuchaczy.

Na końcu rozdziału zamieszczona została przykładowa lekcja języka angielskiego dla celów prawniczych (Legal English), która powstała w oparciu o zaadaptowane teksty wyszukane w internecie, a którą uzupełniono ćwiczeniami w formacie egzaminu TOLES przez autorkę niniejszego rozdziału¹.

5. Specyfika zajęć z osobami dorosłymi – propozycja rozwiązań

Nauczanie osób dorosłych na kursach języka specjalistycznego w firmach czy też szkołach językowych zazwyczaj stanowi dla lektora bardzo wdzięczne zadanie. Osoby dorosłe zazwyczaj samodzielnie podejmują decyzję o uczestniczeniu w kursie językowym i w związku z tym charakteryzuje je wysoka motywacja do nauki. Nawet jeżeli decyzja o

¹ Lekcja została opublikowana w numerze 8/2008 magazynu The Teacher i była pierwszą z serii lekcji Legal English aktualnie drukowanych w kolejnych numerach tego pisma.

skierowaniu słuchacza na kurs językowy pochodzi od pracodawcy, to cel jaki po zakończeniu kursu i na przykład zdaniu egzaminu słuchacz może osiągnąć (podwyżka, awans) jest bardzo silnym motywatorem.

Jak już wspomniano powyżej w procesie opracowywania kursu dla osób dorosłych może wystąpić konflikt pomiędzy oczekiwaniami słuchaczy, a zaleceniami pracodawcy lub innej instytucji sponsorującej kurs języka obcego. Dlatego też w procesie przygotowania kursu bardzo ważne jest zidentyfikowanie tych oczekiwań, potrzeb i wymagań i w miarę możliwości, na drodze negocjacji, uwzględnienie ich w programie kursu.

Nowoczesne podręczniki do nauki Business English zazwyczaj pozwalają na połączenie treści specjalistycznych i ogólnojęzykowych, o które często proszą dorośli słuchacze kursów językowych. Wiele tematów może być dyskutowanych w oparciu o doświadczenia zawodowe, ale również własne, z życia codziennego.

Osoby dorosłe zazwyczaj zdają sobie sprawę z konieczności doskonalenia znajomości języka obcego i w związku z tym chętnie biorą udział w zajęciach i współpracują z innymi uczestnikami kursu, mają dużo doświadczeń z różnych sfer życia, na których mogą bazować. Dorośli mają też zazwyczaj mniejsze opory przed wypowiedaniem się w grupie, choć czasami zwłaszcza w przypadku osób zajmujących kierownicze stanowiska trudne jest przejście z roli menedżera do roli ucznia i podporządkowanie się nauczycielowi lub konfrontacja z podwładnymi, którzy mogą okazać się bardziej sprawni językowo. W takich sytuacjach zalecane jest zorganizowanie oddzielnych grup dla kadry kierowniczej lub zaproponowanie menedżerom wyższego szczebla zajęć indywidualnych z lektorem.

W czasie zajęć należy maksymalnie zwiększyć czas mówienia uczniów i pozwolić dorosłym słuchaczom wypowiadać się jak najwięcej. Lektor nie powinien dominować, a raczej powinien przyjmować rolę słuchacza. Osoby dorosłe często boją się wypowiadać ze względu na wstyd przed popełnieniem błędów. Od początku kursu należy uświadamiać słuchaczy, że błędy są częścią procesu uczenia się i nie należy się ich obawiać. Lektor zaś nie powinien poprawiać każdego błędu, który usłyszy. Dobrym sposobem jest zastosowanie najpierw pochwały, a dopiero potem korekty popełnionych błędów. Warto też na początku kursu porozmawiać ze słuchaczami i zapytać ich, jaka korekta błędów im najbardziej odpowiada: czy w trakcie wypowiedzi, czy bezpośrednio po niej, czy na następnych zajęciach (korekta wszystkich błędów zanotowanych przez lektora).

Praca z osobami dorosłymi nie jest pozbawiona słabych stron. Często bolączką kursów prowadzonych w miejscach pracy jest wysoka absencja. Kursy językowe zazwyczaj odbywają się w bardzo wczesnych godzinach porannych lub popołudniowych (po pracy). Słuchacze często w nawale obowiązków służbowych nie zdążają na zajęcia językowe i pojawiają się na nich sporadycznie. Dlatego też bardzo ważne jest, aby firma finansująca kurs (pracodawca) jasno określił jakie są jego oczekiwania względem uczestników kursu. Może być to na przykład obowiązek zdania egzaminu certyfikatowego lub branżowego po zakończeniu kursu. Innym sposobem „zachęcającym” słuchaczy do regularnego uczestniczenia w zajęciach jest świadomość, że w przypadku zbyt wielu nieusprawiedliwionych nieobecności (np. powyżej 50%) będą oni sami musieli sfinansować koszt swojego uczestnictwa w kursie.

Kolejnym problemem kursów dla osób dorosłych jest zazwyczaj brak czasu na naukę indywidualną poza salą zajęciową. Mimo wysokiej motywacji, osoby dorosłe przytłoczone obowiązkami zawodowymi, rodzinnymi i towarzyskimi zazwyczaj nie znajdują już czasu na naukę własną. Dlatego też lektor nie powinien oczekiwać, że słuchacze będą wykonywali prace domowe lub przygotowywali zadania na zajęcia, i nie powinien liczyć na wkład słuchaczy w planowaniu kolejnych zajęć.

W niektórych przypadkach dobrym rozwiązaniem może okazać się wykorzystanie elementów e-learningu jako formy dodatkowych ćwiczeń. Internet jest przebogatym źródłem gotowych, interaktywnych ćwiczeń, które słuchacze mogliby wykonywać w dowolnym czasie, w swoim własnym tempie, bez konieczności sięgania do podręcznika, który nie zawsze jest akurat pod ręką.

W tym celu można wykorzystać platformy internetowe typu MOODLE, które są dostępne za darmo i mogą być zainstalowane na dowolnym serwerze, np. firmy zatrudniającej słuchaczy lub szkoły językowej prowadzącej zajęcia i udostępnione słuchaczom jako dodatkowe narzędzie do nauki języka obcego, wykorzystujące najnowsze techniki komunikacyjne: e-mail, czat, forum dyskusyjne, wideokonferencje, Wiki². W przypadku braku takich możliwości, wystarczy kontakt mailowy lektora ze słuchaczami, dzięki któremu słuchacze mogą otrzymywać dodatkowe ćwiczenia w postaci linków odpowiednio wyselekcjonowanych przez lektora. Dorośli słuchacze zazwyczaj lubią tę formę dodatkowej nauki, która może służyć utrwalaniu znajomości gramatyki poprzez interaktywne ćwiczenia gramatyczne,

² **Wiki, WikiWiki** – nazwa szczególnego rodzaju stron internetowych (Web 2.0), które można nie tylko oglądać, ale też tworzyć, edytować i zmieniać bezpośrednio za pomocą przeglądarki internetowej.

rozwijaniu sprawności słuchania poprzez zachęcenie słuchaczy do ściągania podkastów³ lub filmów wideo, rozwijaniu sprawności czytania poprzez selekcję tekstów rozwijających tematy omawiane na zajęciach oraz rozwijaniu sprawności pisania. Dzieje się tak, gdyż e-mail może być szybkim sposobem na przekazanie pracy domowej, łatwiejszym i mniej problematycznym niż praca w tradycyjnej formie papierowej, a korekta wykonana przez lektora z wykorzystaniem funkcji edytora tekstu Microsoft Word „śledź zmiany” (Ctrl+Shift+E) nawet bardziej przejrzysta niż na papierze.

Kolejnym problem w nauczaniu osób dorosłych, zwłaszcza tych starszych, może być ich nieelastyczne podejście do nauki języka obcego wynikające z przyzwyczajień, złych lub dobrych doświadczeń z przeszłości. Osoby dorosłe mogą dość otwarcie wyrażać swoje krytyczne uwagi względem stosowanych przez lektora metod nauczania, tylko dlatego, że są one inne od tych, które stosowali w przeszłości. Warto pokazywać słuchaczom różnorodność ćwiczeń i korzyści z nich płynące, aby zachęcić ich do większej otwartości na nowe metody, narzędzia i techniki i rozwijania swoich własnych strategii uczenia się, poznawania własnych preferencji i stylu uczenia się.

Lektorzy pracujący z osobami dorosłymi powinni starać się minimalizować negatywny wpływ wcześniejszych złych doświadczeń z nauką języka obcego poprzez stosowanie ćwiczeń i technik, które nie tylko będą motywujące, ale również przyniosą satysfakcję z uzyskanego rozwiązania. Na zajęciach z osobami, które lubią pracę w grupach i parach bardzo dobrze sprawdzają się ćwiczenia typu *case study* (studium przypadku) symulujące autentyczne problemy z życia firm. Stwarzają one słuchaczom możliwość wykazania się wiedzą i doświadczeniem na dany temat, zdolnościami interpersonalnymi (prowadzenie zebrania, negocjowanie, zgadzanie lub nie z opiniami innych), jak również są okazją do intensywnego rozwijania sprawności mówienia. Warto wykorzystywać tego typu ćwiczenia w grupach, które lubią dużo mówić, dyskutować i potrzebują tylko bodźca, by zacząć. Ciekawą wersję tego typu ćwiczeń proponuje seria podręczników *Intelligent Business* wydawnictwa Pearson Longman, które zawsze zawierają opinię eksperta na temat diskutowanego problemu w formie nagranych komentarzy. Daje to możliwość weryfikacji zaproponowanych rozwiązań jak również może być bodźcem do dalszej dyskusji, i wyręcza nauczyciela - zazwyczaj laika - w formułowaniu odpowiednich wniosków.

³ **Podkast** (ang. podcast) to forma internetowej publikacji dźwiękowej lub filmowej, w formie pliku dźwiękowego (np. mp3), który można ściągnąć na dysk twardy i odtwarzać w formie nagrań audio lub wideo.

Unia Europejska promuje ideę uczenia się przez całe życie, a polskie przysłowie mówi, że na naukę nigdy nie jest za późno. W najbliższych latach sytuacja na rynku pracy będzie wymagała od osób dorosłych stałego podnoszenia kwalifikacji, w tym również językowych. Ponadto na świecie obserwujemy coraz większą aktywność osób dojrzałych i w związku z tym chęć rozwijania przez nich swoich umiejętności językowych, nie tylko w celach zawodowych, ale również dla przyjemności i dla samych kontaktów z innymi ludźmi w czasie zajęć. Zadaniem lektorów jest stworzenie takich kursów języków obcych, które dadzą słuchaczom osobistą satysfakcję, ułatwią im kontakty z innymi ludźmi w pracy i poza nią, dla przyjemności, pozwolą na zdobycie lepszej pracy lub awans, ułatwią im obcowanie z innymi kulturami i najnowszymi technologiami; lektorom zaś przyniosą satysfakcję z zaprojektowania efektywnych kursów języka obcego.

Bibliografia

- Ellis, M. i Johnson, C. 1994. *Teaching Business English*. Oxford University Press.
- Ellis, R. 2003. *Task-based Language Learning and Teaching*. Oxford. Oxford University Press.
- Graves, K. 2000. *Designing Language Courses: A Guide for Teachers*. Boston. Heinle and Heinle Thomson Learning.
- Hutchinson, T. and Waters, A. 1987. *English for Specific Purposes. A learning – centred approach*. Cambridge University Press.
- Jordan, R. R. 1997. *English for Academic Purposes: A guide and resource book for teachers*. Cambridge University Press.
- Komorowska, H. 2005. *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*. Fraszka Edukacyjna. Warszawa.
- Nunan, D. 1988. *The Learner Centred Classroom* - Cambridge University Press
- Nunan, D. 1989. *Designing Tasks for the Communicative Classroom* - Cambridge University Press
- Nunan, D. 1993. *Syllabus Design*. Oxford University Press.
- Richerich, R. i Chancerel, J. 1997. *Identifying the Needs of Adults Learning a Foreign Language*. Oxford University Press.
- Robinson, P. 1991. *ESP Today: A Practitioner's Guide*. Prentice Hall International.
- Yalden J: *Principles of Course Design for Language Teaching*. Cambridge University Press 1988.

Podkasty:

<http://www.bbc.co.uk/radio/podcasts/directory/> - strona z podkastami BBC

<http://www.businessenglishpod.com/>

- podkasty Business English

<http://legallad.quickanddirtytips.com/>

- podkasty Legal English

Civil Law versus Common Law

In this lesson we will try to explain the difference between the two most predominant legal systems of the world: **civil law** and **common law**.

From the map above you will see that the most widespread **legal system** in the world is civil law also known as European Continental Law. It originated from Roman Law and more specifically from the *Corpus Juris Civilis* issued by the Emperor Justinian ca. 529AD. Civil law is **codified**. The most influential codes in history were the Napoleonic Code of 1804, the German civil code (*Bürgerliches Gesetzbuch*) of 1900 and the Swiss codes.

Civil law is most often contrasted with common law which dominates mostly in **Anglophone countries**. Common law originated before there were any written laws and was developed by custom. In the common law tradition, case law interprets laws, via **precedents**, based on how prior cases have been decided. Precedents create a rule which courts and judges later follow when making decisions. Common law systems follow the doctrine of *stare decisis*, i.e. "to stand by things decided"— according to which **lower courts** usually make decisions consistent with previous decisions of **higher courts**. If a lower **court judge** acts against precedent and the case is not **appealed**, the lower court **decision will stand**.

In civil law countries legislation is seen as **the primary source of law**. Judges in courts **give** their **judgments** on the basis of **codes** and **statutes**. By contrast in common law system cases are the primary source of law.

The Polish Constitution of May 3, 1791 is claimed to be Europe's first modern codified national **constitution ratified** less than four years after the United States Constitution was **adopted** on September 17 1787.

Article 87 of the Polish Constitution of 1997 sets forth that "the sources of universally binding law of the Republic of Poland shall be: the Constitution, statutes, **ratified international agreements**, and **regulations**".

Glossary

civil law	- prawo cywilne	a decision stands	- wyrok obowiązuje
common law	-prawnictwo zwyczajowe	a code	- kodeks
legal system	- system prawny	a statute	- ustawa
to codify	- kodyfikować	primary source of law	- podstawowe źródło prawa
Anglophone country	- kraj anglojęzyczny	to ratify	- ratyfikować
precedens	- precedens	to adopt	- przyjąć
lower court	- sąd niższej instancji	ratified international agreement	- ratyfikowana
higher court	- sąd wyższej instancji	umowa międzynarodowa	
to appeal	- złożyć apelację	regulation	- rozporządzenie

1. Reading comprehension

Answer the following questions in full sentences.

1. What are the two predominant legal systems in the world?
2. What countries does common law legal system dominate in?
3. What did civil law system originate from?

4. How is law interpreted in common law system?
5. What do the judges base their decisions on in civil law system?
6. What are the primary sources of law?
7. Where and when was the first constitution ratified in the world / in Europe?

2. Matching. Partnerships.

Match the words from the left with the words on the right to form legal partnerships.

source	an agreement
Anglophone	court
to ratify	against a decision
to adopt	country
lower	a precedent
to appeal	of law
to follow	the Constitution

3. Language in Use

Use the partnerships you formed in the correct form in the sentences below.

1. The lower courts are bound to established by the appellate court for their jurisdiction.
2. The basicinclude the Constitution, statutes, and caselaw.
3. Parliament between Cabinet of Ministers and Jordan government on investment protection.
4. Iraqi election officials have confirmed that the nation.....by a majority of voters in a fair election during the Oct. 15 referendum.
5. The EU's highest court ruled Thursday that amade several mistakes when it overturned regulatory approval for Sony Corp. and Bertelsmann AG to combine their music units to form the world's second-largest record label.
6. If you could live in any in the world...
7. If your child is not awarded a place at one of your preferred schools, you can to an independent appeal panel

Answers

Reading Comprehension

1. Civil law and common law are two predominant legal systems in the world.
2. Common law system dominates in Anglophone countries.
3. Civil law originated from Roman law.
4. In common law system law is interpreted via precedents.
5. In civil law system judges base their decisions on codes and statutes.
6. In common law cases are the primary source of law; in civil law the constitution, statutes and regulations are the primary sources of law.
7. The first constitution in the world was ratified in the USA in 1787. The first constitution in Europe was ratified in Poland on 3 May 1791.

Matching

Language in Use

source of law	follow precedents
Anglophone country	sources of law
to ratify an agreement	ratified agreement
to adopt the constitution	adopted constitution
lower court	lower court
to appeal against a decision	Anglophone country
to follow a precedent	appeal / against the decision